

УДК 347.121.2

Кирилюк Алла Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»

СПІВВІДНОШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Постановка проблеми. Існування людства на планеті Земля, формування і розвиток суспільства та держави пов'язані з інформацією і обумовлені нею. Інформація в історії розвитку цивілізації завжди відігравала визначальну роль і була основою для прийняття рішень на всіх рівнях і етапах розвитку суспільства і держави. В історії суспільного розвитку можна виділити кілька інформаційних революцій, пов'язаних з кардинальними змінами у сфері виробництва, обробки та обігу інформації, що призвели до радикальних перетворень суспільних відносин. У результаті таких перетворень суспільство ставало на якісно нову сходинку розвитку. Перша інформаційна революція пов'язана з винаходом писемності, що привела до гігантського якісного і кількісного стрибка в інформаційному розвитку суспільства. З'явилася можливість фіксувати знання на матеріальному носії, тим самим відчувувати їх від виробника і передавати від покоління до покоління [1, с. 209]. Наступні етапи інформаційної революції були обумовлені виникненням книгодрукування, винайденням струму, а з ним телеграфу і телефону, появою персонального комп'ютера, створенням мереж зв'язку і телекомунікацій.

Стан дослідження проблеми. Теоретичну базу дослідження становили праці як вітчизняних, так і закордонних вчених. Як українські науковці Ч.Н. Азімов, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, Р.В. Дроб'язко, В.О. Жаров та ін., так і іноземні спеціалісти з права інтелектуальної власності М.М. Богуславський, А.Б. Гельб, М.Х. Ліфті, Ф.П. Сергеев, Т.Дж. Шмедінгхофф, О. Ханс тощо, неодноразово звертали свою увагу на окремі проблеми, що постали перед авторським правом у зв'язку із стрімким розвитком інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство живе в часи чергової стадії інформаційної революції, пов'язаної з формуван-

ням і розвитком транскордонних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, що охоплюють всі країни і континенти, проникаючих в кожен будинок та впливаючи на кожну людину окремо, і на величезні маси людей одночасно. Найбільш яскравим прикладом такого явища і як наслідок результатом є поява Інтернету. Суть цієї революції полягає в інтеграції в єдиному інформаційному просторі по всьому світу програмно-технічних засобів, засобів зв'язку та телекомунікацій, інформаційних ресурсів або запасів знань як єдиної інформаційної телекомунікаційної інфраструктури.

Інформаційно-комунікаційні технології створили середовище, в якому інформація, проявляючи свої природні властивості, циркулює в найвільнішому стані, де об'єкти авторського права існують за інформаційними законами [2, с. 239]. Тому на сучасному етапі розвитку людства є вкрай актуальним виникненням такого напрямку, як інформаційне право.

Дана галузь права є недостатньо дослідженою, навіть в контексті детермінації самого поняття «інформаційне право». У науковій літературі останніх років можна виділити цілий спектр понять, за допомогою яких автори намагаються назвати цю нову галузь права. Терміни, що визначають зміст інформаційного права (або його складових частин), одним з перших обговорив Ю.М. Батурин. У своїй роботі «Телекомунікації та право: питання стратегії» вчений вводить поняття «телекомунікаційне право» [3, с. 323] і зазначає: «...незважаючи на всі умовності теоретичної проблеми визначення самостійних галузей права в системі права, телекомунікаційне право, право Інтернету та інші подібні позначення самостійних правових галузей поки не мають «права на існування». Така термінологія може використовуватися і вже використовується, але відносно до юридичному аналізу відповідних

проблем. Зміна технологічної інфраструктури поки ще не призвела до створення принципово нової сфери суспільних відносин. Проблеми дотримання авторських прав при використанні глобальних мереж, захисту приватного життя, електронного документообігу та інші питання, що виникають при використанні Інтернету та інших новітніх технологічних засобів – це не принципово нові проблеми, а нове звучання старих проблем».

Ю.А. Тихомиров використовує термін «інформаційне право» [4, с. 496] для позначення цієї нової комплексної галузі права і відносить її до публічного права. Розмірковуючи про зміст цієї галузі, він зазначає, що «можна вести мову про комплекс специфічних правових питань у рамках названої галузі». І далі: «...маються на увазі інформаційні відносини як предмет правового регулювання, суб'єкти інформаційних відносин, правовий режим отримання, передачі, зберігання і використання інформації, юридичні режими інформації різного змісту, користування банками і базами даних, інформаційні правовідносини, відповідальність. Думається, в такому вигляді формується інформаційне законодавство і правом повною мірою охоплюється нормативний масив, який деякі фахівці відносять до комп'ютерного права. Проте, дане визначення залишає без уваги суспільні відносини з приводу створення та поширення інформації, що відноситься до сфери дії авторського права».

М.М. Россолов розглядає інформаційне право як галузеву юридичну науку: [5, с. 573] «...інформаційне право – це галузева юридична наука, що вивчає сукупність норм права, які регулюють інформаційні відносини в суспільстві і містять приписи, які відносяться до інформаційної діяльності в цілому». На жаль, у наступних міркуваннях автора відсутні дефініції «інформаційні відносини» і «інформаційна діяльність», що не дає можливості встановити думку автора з приводу змісту інформаційного права.

Задля точного визначення, що саме потрібно розуміти під інформаційним правом, спершу слід дати визначення, що таке «інформація». Серед вчених немає одностайності щодо даного терміну. Проте, на нашу думку, доречним буде звернутись до дефініції, що нам надає законодавець. Відповідно до п. 3, ст. 1 Закону України «Про інформацію» [6], інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Потрібно звернути увагу на те, що при дослідженні терміну «інформаційне право», багато вчених не розглядають інформаційне середовище в цілому, в сукупності, а зупиняються на його складових або асоційованих з ним частинах – інформатика,

програмні засоби, комп'ютери, їх системи, засоби зв'язку і телекомунікації і т.п.

Перераховані вище дефініції терміну «інформаційне право» можна умовно розділити на дві групи.

Терміни першої групи формуються, швидше за все, виходячи з об'єктів, у зв'язку з якими виникають суспільні відносини, що підлягають правовому регулюванню в інформаційній сфері. Це програми для ЕОМ; комп'ютери; інформатика як наука, що вивчає інформацію; одночасно «інформація» і «комп'ютери» як причино пов'язані поняття; телекомунікація як засіб передачі та отримання інформації і т.д.

Друга група термінів заснована на застосуванні понять, що позначають інформаційні права і свободи, які повинні гарантуватися інформаційним правом, – «право знати», «право на доступ до інформації», «право на захист інформації, в тому числі об'єктів авторського права» та ін..

За кордоном також активно формується і розвивається дана галузь права – інформаційне право. Найчастіше вона позначається як Information Law, або Law, Relating to Information.

До інформаційного права, його змісту і структури сьогодні ставлення також неоднозначне. Фахівців, які досліджують ці проблеми, можна розділити на дві групи.

Перша група розглядає інформаційне право в широкому сенсі слова як науку, що вивчає інформаційну сутність права взагалі. Основоположником такого підходу можна вважати А.Б. Венгерова, який вводить поняття «інформаційна концепція права» [7, с. 632], тобто вчення про інформаційну сутності права. І це цілком справедливо, оскільки право по своїй сутності носить інформаційний характер і є одночасно і інформаційною системою, тобто системою, що формує, обробляє та надає для використання правову інформацію (нормативну правову інформацію і ненормативну правову інформацію). Дійсно, без правових норм, які є по суті справи інформаційними об'єктами, право взагалі не існує. І в цьому сенсі інформаційний підхід при дослідженні правової системи як системи інформаційної є досить влучним і може внести серйозний вклад у розвиток загальної теорії права.

Другий, більш вузький підхід, заснований на розгляді інформаційного права як галузі права, регулюючої суспільні відносини в інформаційній сфері. Деякі фахівці ще більше звужують поняття інформаційного права; вважаючи, що воно застосовується тільки для регулювання відносин, що виникають при обробці документованої інформації або обробці інформації в системі телекомунікації тощо.

Отже, спробуємо надати визначення інформаційного права. Інформаційне право – це галузь права, цілісна система соціальних норм та відносин, що охороняються державою, та виникають в інформаційному середовищі з приводу виробництва, переробки та використання інформації.

Порівняльний аналіз інформаційних відносин, що виникають в реальному інформаційному середовищі і у віртуальному інформаційному середовищі, показує, що вони мають певні відмінності. Це пов'язано з тим, що у віртуальному середовищі міняються фізичні властивості інформації і, як наслідок, з'являються нові юридичні особливості і властивості інформації як об'єкта правовідносин.

Можна виділити три групи суб'єктів, які діють в середовищі Інтернету:

Перша група – ті, які створюють програмно-технічну частину інформаційної інфраструктури Інтернету [8, с. 637], включаючи засоби зв'язку та телекомунікації, забезпечують її експлуатацію, розширення і розвиток. Основними суб'єктами першої групи виступають: розробники транскордонних інформаційних мереж, у тому числі їх технічних засобів (комп'ютерів), засобів зв'язку і телекомунікації, програмних засобів різного рівня та призначення, іншого устаткування, що становить інфраструктуру Інтернету.

Друга група – суб'єкти, що виробляють та поширюють інформацію в Інтернеті, надають послуги з підключення (якби «генератори» інформації, інформаційних продуктів і послуг) [9, с. 279]. У число суб'єктів другої групи входять фахівці, що виробляють вихідну інформацію, що формують інформаційні ресурси (що наповнюють інформацією бази даних, що входять до складу Інтернет) і надають інформацію з цих ресурсів споживачам або надають можливість споживачам підключитися до Інтернету і користуватися його можливостями самостійно.

Третя група – споживачі інформації з Інтернету, тобто суб'єкти, які підключаються до мережі для отримання необхідної їм інформації і використовують її у власній діяльності.

Проведений вище аналіз глобальної мережі як віртуального середовища та інформаційної сфери в цілому дозволяє виділити основні напрямки – правового регулювання відносин в Інтернеті:

- захист від шкідливої та незаконної інформації (змісту);
- дотримання авторських і суміжних прав в умовах поширення інформації в електронній формі;
- питання електронного документообігу, доменних імен, правового регулювання відносин при використанні електронного цифрового підпису;

- питання кіберекономії (електронних грошей, реклами, маркетингу, електронних публікацій і т.д.);

- інформаційна безпека як стан захищеності всіх об'єктів інформаційних правовідносин в Інтернеті;

- правопорушення в сфері Інтернету.

Право інтелектуальної власності, особливо авторське право є основою правового регулювання інформаційних відносин, що виникають при виробництві, передачі, поширенні і споживанні інформації, яка створюється в порядку вираження свободи думки і слова, свободи літературної, художньої, наукової, технічної та інших видів творчості, а також інформації, створеної в результаті іншої інтелектуальної діяльності.

Право інтелектуальної власності в системі інформаційного права забезпечує реалізацію приписів основними конституційними нормами: ч. 1 ст. 41 Конституції України передбачено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності.

Згідно з ч. 1 ст. 54 Конституції України, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Відповідно до ч. 2 ст. 54 Конституції України, кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» регулює інформаційні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням та використанням, поширенням інформаційних об'єктів, що підпадають під правову охорону авторського права.

Основними суб'єктами інформаційних правовідносин є автор твору (виробник або творець інформації з точки зору інформаційного права) і користувач виключними правами або невиключними правами (володілець інформації за термінологією інформаційного права). На жаль, інститут авторського права залишає за межами своєї уваги споживача інформації або кінцевого одержувача інформації, що міститься в творах.

До об'єктів інформаційних правовідносин у системі авторського права (об'єктів авторського права) відносяться твори науки літератури і мистецтва, що є результатами творчої діяльності, незалежно від призначення і від способу його вираження. Нагадаємо, що з точки зору інформаційного права це – інформаційні об'єкти. Об'єктами авторського права і одночасно інформаційного права є

наступні твори, які також відносяться і до інформаційних об'єктів:

- 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);
- 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- 3) комп'ютерні програми;
- 4) бази даних;
- 5) музичні твори з текстом і без тексту;
- 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- 7) аудіовізуальні твори;
- 8) твори образотворчого мистецтва;
- 9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- 10) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- 11) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо;
- 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;
- 13) сценічні обробки творів, зазначених у пункті 1 цієї частини, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;
- 14) похідні твори;
- 15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;
- 16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;
- 17) інші твори.

Авторське право не поширюється на ідеї, методи, процеси, системи, способи, концепції, принципи, відкриття, факти.

Всі вищеперераховані твори можна віднести до так званих типових об'єктів охорони авторського права будь-якої країни. Повідомлення електронної пошти, рекламна та довідкова література, каталоги, словники, тексти, розміщені на сайтах WWW, FTP та gopher, послання, що розповсюджуються через списки розсилки та дискусійні групи, – все це літературні твори в розумінні авторського права. Представляється доречним детальніше зупинитися на дуже своєрідному об'єкті інтелектуальної власності, якому Інтернет завдячує самим своїм

існуванням, та який прирівнюється авторським правом саме до літературних творів. Мова іде про комп'ютерні програми. Саме комп'ютерні програми уможливають пошук і ознайомлення з матеріалами, розміщеними в Інтернеті, та «перекладають» всі інші твори, що передаються Інтернетом, з мови комп'ютерів на мову, зрозумілу людині, і навпаки. Американський Акт визначає термін «комп'ютерна программа» як «набір тверджень чи інструкцій для використання безпосередньо або опосередковано у комп'ютері з метою отримання певної мети».

Український же Закон містить більш докладне визначення, згідно з яким поняття «комп'ютерна програма» означає «набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату» та «охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктивному кодах».

Слід зазначити дві особливості комп'ютерної програми як об'єкта охорони авторського права. По-перше, програма похідна від алгоритму, а по-друге, вона є, у певному сенсі, його еквівалентом. Це означає, що деякі основні риси алгоритмів властиві і програмам. У той же час програму можна розглядати в якості засобу реалізації алгоритму, і як така вона характеризується певними відмінними рисами, з яких для цілей дослідження програми як об'єкта авторсько-правової охорони можна виділити таку: на відміну від алгоритму, що являє собою послідовність логіко-математичних операцій перетворення інформації, програма містить послідовність команд, що описують процес реалізації алгоритму і забезпечують керування цим процесом. Об'єктивною формою вираження програми є її запис формалізованою мовою однотипних комп'ютерів.

Саме це вираження і є об'єктом охорони авторського права. Ідеї ж, покладені в основу комп'ютерної програми, навіть виражені в ній та описані нею, авторським правом не охороняються. Їх захист є прерогативою іншої галузі права інтелектуальної власності – патентного права.

Висновки. Отже, оскільки комп'ютерній програмі властиві якості об'єкта охорони як авторського, так і патентного права, то програмне забезпечення можливо захищати за нормами обох галузей. Спроби ж охороняти комп'ютерні програми, використовуючи методи лише однієї галузі, базуючись на властивостях, характерних для об'єктів її охорони, залишає програми незахищеними з точки зору інших властивостей, характерних для об'єктів охорони іншої галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачило И.Л. Информационное право. Основы практической информатики. / И.Л.Бачило. – М. : Юрист, 2001. – 352 с.
2. Копилов В.А. Інформаційне право : навч. посібн. / В.А. Копилов. –М. : Юрист, 2002. – 725 с.
3. Батурич Ю.М. Телекоммуникации и право (Вопросы стратегии) / Под ред. Ю.М.Батурич.– М. : Центр «Право и СМИ», 2000. – 323 с.
4. Тихомиров Ю.И. Информационное право : учебн. / Л.Л. Попов, Ю.И. Мигачев, С.В. Тихомиров.– М. : Норма: ИНФРА-М, 2010. – 496 с.
5. Рассолов М.М. Правовая информатика и управление в сфере предпринимательства / М.М. Рассолов. – М. : Юрист, 1996. – С. 573.
6. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
7. Венгеров А.Б. Право и информация в условиях автоматизации управления / А.Б. Венгеров. – М. : Буква, 1978. – 632 с.
8. Лапина М.А. Информационное право / М.А. Лапина, А.Г. Ревин, В.Н. Лагин; За ред. М.А. Лапина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 637 с.
9. Бачило И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право / Под ред. академика РАН Б.Н. Топорнина. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2005. – 279 с.

Кирилюк Алла Володимирівна

СПІВВІДНОШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Стаття присвячена розгляду питань виникненням такого напрямку, як інформаційне право, співвідношення авторського та інформаційного права. Досліджено цілий спектр понять, за допомогою яких різні автори намагаються назвати цю нову галузь права. Визначено терміни, за допомогою яких визначається зміст інформаційного права.

Визначено предмет правового регулювання, суб'єкти інформаційних відносин, правові проблеми, що стали з появою сучасних інформаційних технологій та мережі Інтернет.

Ключові слова: Інтернет, авторські права, інформаційна революція, результат інтелектуальної діяльності, інформація, технології, фіксація творів, комп'ютер, розповсюдження, літературна, художня творчість, суб'єкти інформаційних правовідносин, автор, виключні права, невиключні права, користувач.

Кирилюк Алла Владимировна

СООТНОШЕНИЕ АВТОРСКОГО И ИНФОРМАЦИОННОГО ПРАВА

Статья посвящена рассмотрению вопросов возникновением такого направления, как информационное право, соотношения авторского и информационного права. Исследован целый спектр понятий, с помощью которых различные авторы пытаются назвать эту новую отрасль права. Определены термины, с помощью которых определяется содержание информационного права.

Определены предмет правового регулирования, субъекты информационных отношений, правовые проблемы, возникшие в связи с появлением современных информационных технологий и сети Интернет.

Ключевые слова: Интернет, авторские права, информационная революция, результат интеллектуальной деятельности, информация, технологии, фиксация произведений, компьютер, распространение, литературное, художественное творчество, субъекты информационных правоотношений, автор, исключительные права, неисключительные права, пользователь.

Kirilyuk Alla Volodymyrivna

VALUE COPYRIGHT AND INFORMATION LAW

The article examines the emergence of such a direction as information law, copyright and value of information law. Investigated a range of concepts by which various authors try to call this new area of law. Definitions of the terms by which content is determined by information law.

Determined the subject of legal regulation, subjects of information relations, legal issues stemming from the advent of modern information technology and the Internet.

Keywords: Internet, copyright information revolution, the result of intellectual activity, information technology, fixing works, computer, distribution, literature, arts, subjects of legal information, Author, exclusive rights, non-exclusive right user.